

Landskap: SMÅLAND Upptecknat av: Axel V. Gustafsson
Härad: N. Tjust Adress:
Socken: Västervik *V. Ed.* Berättat av
Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör

JULFIRANDET:

Julbak	1
Slakt	1
Julveden	1
Julölet	1
Julrengöring	1
Julris	1
Julafton	1
Julbord	2
Hemstöpta ljus	2
Fackeltåg	2
Kappkörning	2
Husdjur o ladugården	2
Juldagsmorgon	3
Betesgång	3
Vårfrudagen	4

Västerås. Folkminnen från Västra E.

Julen, bestygning, värfredagen. 4. Julets hö

Som vi vet så var julen mycket mera fäst för,
än den är i våra dagar. Då brände man, på landet,
minst 3 veckor före jul med, bygg, bak, slakt, vethugg-
ning och rengöring. Med bakningen brände man med
delarna brödet först sedan fjärra bröd och till sist små
brödet. Slakten var så vittflyttig, en gris samt får och
övers målbräddar, ett, eller två allt efter som hushållet
var stort, ty köttet måste räcka hela året.

Vedens måste vara inburen i köket i god tid före jul
vanligen 2-3 veckor före julnatten, samt i så stor mängd att det
räckte över hela hällen, och om utrymmet i köket räck-
te till, så det räckte över nyfödsbarn, man brukade ha
någon veden ända upp till taket. Det s. k. "julelätet" var byggt på
korn eller råg. Vid bygget så använde man en "byggkumle", eller
en kar, färdig, eller sånt på en 3 benad stol, i bröden hade
man en lagar av lingshalan varigenom riktning skedde.

Så kvinnorna fingo ringarna, samt rinnerna på gården
hjälpa till med både bak och bygg, så också med allt av
kvinnfolkens arbete som den kunde göra, så gick det muntert
till i allt arbete. Så måste också brödet räcka till våren och
det förvarades i spinnmålsörarna. Rengöringen omfattade inte
allena hushållsarbete, utan strökte sig också till stall
och ladugård, som rensades och grutades upp. "Julris", en
gran, bars hem och hackades, samt strötkes ut över stugorna
och köksgräset såväl också i ladugården.

När så juleafton kom, så lästes det högt ur bibeln
av husfötern. Det var vanligen efter sedan man ätit.
Så skulle barn och tjänare ha sin julest, men dessa
använde allt efter ålder. Således fick äldsta tjänaren
ströta osten, och barnen fingo också efter ålder
så yngsta barnet fick minsta osten. Men inte bara
och skulle tjänare och barn ha, utan också var sin stora

hög och grift rödbrunt, fint rödbrunt och småbrunt. Ljupa i grytan
och ochia brukligt. Så blev julbordet hade man bestut av tre
med linnen beströda eller spikade bord, ty det skulle sträcka
sig över hela rummet. Alla måste ha hjul eller stuntat
sig grundligt, samt vara klädda i högtidskläder till hörs-
mat ^{partel} på julafton. Hela rummet, där man satt och åt jul-
afton, var rikligt upplyst av hemmastjälpta ljus, dessa
var placerade på bordet, på möbler, i fönsterna och över-
allt som de kunde stå och brinna utan att skada någon
ting. När man hade ätit och druckit gick man i säng
helt så tidigt som möjligt, för morgon tidiga skulle
man bittit upp och till kyrkan (julstämman) som bör-
jade kl. 5. Det åkte man i s. k. fackeltåg. Då alla slä-
kterna hade facklor, en eller två. Vid framkomsten till
kyrkan berättade man alla facklorna i en hög, som
satt fick brinna tills den släcktes. Därefter
och de arbetare som ej åkte året sina hushåll
samlades också i fackeltåg och gick till kyrkan
de berättade också sina facklor i högen vid framkomsten.

Facklorna tillverkades av tjära och tyre, utom
någon gammal knut, eller annan aldring som ville
tjära sig en slant till jul.

På hemvägen från kyrkan var det vanligt att
mantra kappkörning. Den som till "kappkörning" kom
förel till mäst, vilket var hemmet, han skulle
vara förel med hela sitt arbete för året. Börja arbeta
helt förel, på sin skid förel. o. s. v. de som hade till
effor julstämans slut skulle föra i byarna till sina
bekanta och smaka på julöl och julbrännvin, vil-
ket slutade med ett krus och full inom husen
kom, många gånger. De övriga ågarna följde vanligen
under tillställning av husfader till "Börja på jul, för
då var julen slut"

Jag vill också tala lite om hur husdjuren hade det under julen.

På juleafton skulle allt av rengring vara slut i ladugården, och efter det götseem utkastats på morgonen brjöv utföringen, vilken inte var sålig. Det bästa foder som fanns skulle djuren ha. En hä, gräse, och på kvällen det sista som fick var teit utdelat av husfodern, vilken talade om att det var gult, för en djur i tagt. Det var hon ganska ligt i mål på varje djur, nästan rishant.

Julemorgon och förmiddagen hela dagen fick götseem ligga i ladugården, och de otvåk fick enkelt utfodring äga rum. Hälselstaden ordnades, och packades, fint före jul.

På viken innan djuren släpptes ut så läste husfodern en bön i örat på varje djur. Det var lätte kan jag ej referera för det fick strig min för eller hans synken höra, men någonting riktigt hemligt var det nog, för barnen fingo hålla sig på avstånd. När detta var gjort så tog bonden en stälfrämäl i handen och drog varit djur en slag omkring halven. Därefter svansteglet klippades av och djuren, genom en dörr släpptes ut, varmit de måste passera över en pluggell eller en annat föremål var stäl, vilket skulle betä för trall byggs inverkten på djuren samt för en djursjukdom som kallas ridsjukan, nu men de kallas den för röst, eller rövelarn. Likaså skulle det skyddas alla små lammen för trallbygg och röv.

Detta drötte foder oemänt på det i Vestra Et och det tillämpades likligt av bönder och torpare.

Vårfrudagen

Vårfrudagen kommer jag inte så mycket om,
men jag skall försöka få lite upplysningar
när jag kommer ut på landet, och sedan skicka till
brevboken.

Den s. k. "vårfrufön" var knäsen för
Vårfrudagen och då skulle alla både gamla och
unga springa kops runt omkring stugan och den
som blev först in och i ring skulle inte behöva
lita ut, d. s. honen det i det. "Fön" var en slags skalle-
spjett som c. d. denna kopslösning skulle ske i bara
skjortan och den som kom sist fick en skinnomant,
som de andra tyckte han gjort sig förtjänt utav.

På vårfrudagen skulle man äta vifflor till kops
och likaså som efterrätt. På morgon skulle man gå på det högsta berg
och skrika denna kopslösning gjordes nog i samma syfte
som kopslösningen från kyrkan, nämligen för att
få en bättre arbetsresultat under våren, sommaren
och vid höstarbetet, detta är hämtat från säkra
personer, som kan erinra sig frihärrens ~~en~~
sidan de vara på slutet av 1800 talet

Höjningspunkt

Åke V. Gustafsson

Hemmagatan 36

Västervik

P. S. Iulthävar brukade man också ha. Dessa placera-
des en på var ~~en~~ sida om fristubben. Likadant vid
grunden där en kräva var fastspikat på västra grundstolpar.
Större och mindre var fastbundna på brädestölar.
Hemmen vid jul kommer inte de gamla till från
den brästen.

Då fick man mycket mjölk det var om man blev först på berget
Vårfrudagen.